

ПАТРІОТИЗМ СТАРШОКЛАСНИКІВ: НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ

Аналізуються обґрунтовані та експериментально апробовані технології з формування патріотизму старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів.

На сучасному етапі національного духовного відродження у зв'язку з тривалою економічною кризою (котра позначилася й на соціальній сфері) все більшої гостроти набуває проблема формування у підростаючих покоління почуття любові до Батьківщини, відданості молодих справі зміцнення державності, активної участі у діяльності та життєвості.

У Державній національній програмі "Освіта" ("Україна XXI століття"), Законах України "Про освіту", "Про загальну середню освіту" як стратегічні визначаються завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота України для збагачення і примноження на цій основі культурного і творчого потенціалу нашого народу. У "Концепції виховання особистості в умовах розвитку української державності" підкреслюється необхідність утвердження у шкільній молоді "почуття патріотизму, відданості Батьківщині, й водночас відчуття належності до світової спільноти" [1, 3]. Виходячи із зазначеного вище, проблема формування патріотизму, зокрема у сучасних старшокласників, постає у всій її гостроті.

Зазначимо, що проблема патріотизму, сутності патріотичної свідомості, почуттів індивідів, зокрема й любові до батьківщини, знайшла своє відображення у вітчизняній (В. Бичко, Л. Буева, І. Надольний, Л. Сохань, І. Стогній, О. Забужко, В. Шинкарук) та зарубіжній (І. Кант, К. Роджерс, Е. Фромм та ін.) філософії. Для нас важливими є положення про взаємозалежність людини і суспільства, про активне, дієве виявлення патріотизму індивідом у діяльності та спілкуванні.

У психології поняття "патріотизму" досліджується (І. Бехом, А. Богуш, М. Боришевським, Л. Долинською, О. Киричуком, В. Котирло, Ю. Трофімовим, О. Роменцем, О. Чебикінім та ін.). Суттєво, що більшість психологів обстоює думку, що в результаті активної пізнавальної, альтруїстичної, громадсько-корисної діяльності відбувається присвоєння досвіду школярами. Це, в результаті інтеріоризації, слугує утвердженню, зміцненню патріотизму як генералізуючого новоутворення середнього та старшого шкільного віку.

Серед видатних вітчизняних і зарубіжних вчених-педагогів до цієї проблеми зверталися Я. Коменський, Г. Сковорода, К. Ушинський, О. Духнович, А. Дістервег, Г. Ващенко, І. Огієнко, С. Русова, Дж. Дьюї, А. Макаренко, С. Френе, Я. Корчак, В. Сухомлинський та ін. Зокрема, К. Ушинський вперше обґрунтовує поняття "малої батьківщини". В. Сухомлинський, у 60-ті рр. ХХ ст. досить глибоко розкриває сутність патріотичних почуттів учнів загальноосвітньої школи (її різних вікових груп) як складників духовності.

В Україні проблеми патріотизму школярів досліджували А. Бондар, В. Бондар, О. Захаренко, І. Зязюн, А. Дем'янчук, О. Мороз, І. Ткаченко, О. Рудницька, В. Фарфоровський, Т. Шашло, М. Шкіль, М. Ярмаченко та ін. Зокрема, академік АПН України О. Захаренко апробував модель школи-родини щодо утвердження у дітей і учнівської молоді почуття малої батьківщини, бережливого ставлення до неї та зміцнення у юних історичної пам'яті.

Завданнями даної статті є окреслення новітніх виховних технологій з формування патріотизму сучасних старшокласників у закладах нового типу.

Під патріотизмом ми розуміємо здатність юнаків і дівчат ідентифікувати себе з українським народом, почуватися громадянами Української держави та потребу у постійному самоствердженні для власного духовного, інтелектуального різнобічного зростання й утвердження демократії і блага самого суспільства. У структурі патріотизму старшокласників ми виділяємо когнітивний, етноідентифікаційний, емоційно-мотиваційний та практичний компоненти, які у своїй сутності і віддзеркалюють саме поняття. В реальній практиці всі компоненти розвиваються в органічному взаємозв'язку та взаємозалежності [2].

Серед шляхів формування патріотизму старшокласників, виходячи з нашої тривалої експериментальної апробації, доцільно віділити: факультативи "Національно-патріотичне виховання старшокласників засобами народознавства"; "Відомі культурні пам'ятки та діячі культури і науки Житомирщини"; психолого-педагогічний тренінг ЗІПОПО, діяльність клубу "Я і мистецтво", включення юнаків і дівчат до суспільно-корисної (волонтерської), пошуково-краєзнавчої діяльності (патріотичного спрямування) та діяльності зі збереження пам'яток культури; залучення старшокласників до науково-дослідницької діяльності (в рамках МАН) (див. рис. 1).

ОСОБИСТІТЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Факультатив
"Національно-
патріотичне вихо-
вання старшоклас-

Факультатив
"Відомі культурні
пам'ятки та діячі
культури і науки

Клуб
"Я і мистецтво"

Психолого-
педагогічний тренінг
ЗІПОПО

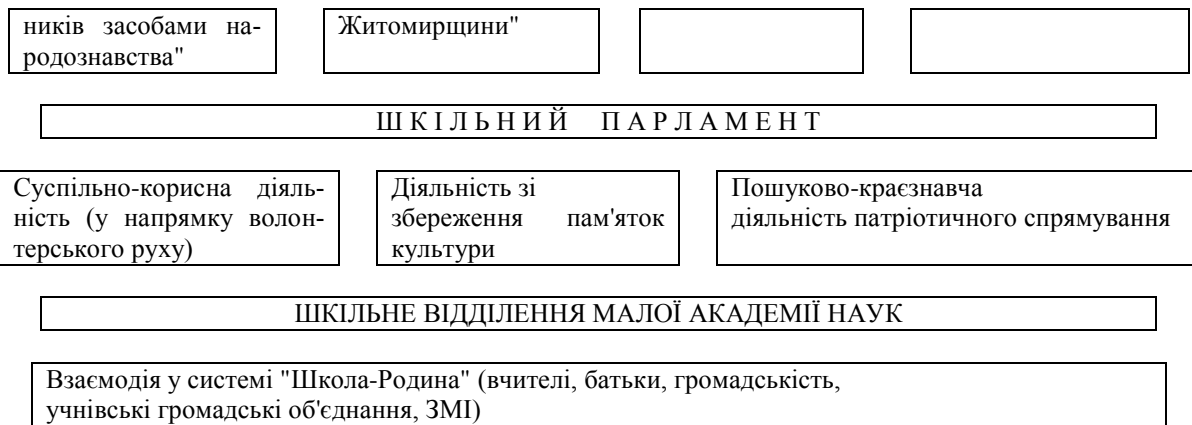

Рис. 1. Практична модель формування патріотизму старшокласників.

Зокрема, для формування патріотичної свідомості сучасних юнаків і дівчат шкільного віку доцільними, як підтверджує наш експериментальний досвід, є факультативи "Національно-патріотичне виховання старшокласників засобами народознавства"; "Відомі культурні пам'ятки та діячі культури і науки Житомирщини".

У рамках реалізації зазначеної вище практичної моделі десятикласники протягом року вивчали факультативний курс "Національно-патріотичне виховання старшокласників засобами народознавства". Саме такий курс спрямований на поглиблення знань учнів з вітчизняної історії, культури нашого народу, рідного краю, формування у них національної свідомості, відчуття належності до свого народу, поглиблене знайомство з національними звичаями, традиціями.

Факультативний курс розрахований на 18 годин і включає: "Історичні відомості про минуле нашого народу, рідного краю" (3 год.); "Історичний і культурний розвиток території України" (3 год.); "Історико-етнографічна ретроспектива" (3 год.); "Історичний розвиток української мови" (3 год.); "Традиційні ремесла та промисли нашого краю" (3 год.); "Особливості національно-культурного розвитку краю" (3 год.) (загальний зміст та методичні рекомендації проведення факультативу див.: додаток Б).

При вивченні даного факультативного курсу старшокласниками гуманітарної гімназії № 23 м. Житомира використовувалися наші методичні рекомендації - "Національно-патріотичне виховання старшокласників засобами народознавства" і матеріали посібника "Українське народознавство".

Результатом вивчення даного факультативу було поглиблення знань десятикласників про походження Русі, походження України-Руси. При цьому учні знайомилися з основами теорії відомих українських істориків М. Грушевського, М. Баричевського і П. Толочка про походження нашого народу та назв "Київська Русь", "Україна".

Суттєво, що учні глибше познайомилися з поняттям "Древлянська земля", з походженням племен житичів, древлян та з особливостями їх розселення на нашій території. Також, вони ґрунтовніше осмислили сутність та генезу таких міст, як Вручій, Іскоростень, а також познайомилися з версіями щодо походження міста Житомира та його назви.

Вони дійшли висновку, що в ті древні часи етнічна консолідація праукраїнців зумовлювалася певною територіальною цілісністю, спільністю ведення господарства, побуту, культури. Особливо зацікавила учнів найдавніша пам'ятка на території нашого краю церква св. Василя, яка була збудована в XI ст. (відреставрована після пожежі на початку XX ст., вона і нині є красою нашого краю). Важливо, що на практичних заняттях учні використовували власні реферати, які готували з використанням найновіших наукових джерел місцевих краєзнавців (істориків, літературознавців, педагогів та ін.).

Досить зацікавили учнів особливості ведення мисливства, рибальства, бортництва, ткацтва, землеробства на території Житомирсько-Волинського поліського краю. Суттєво, що вже в ті давні часи древляни займалися гутництвом (виварюванням заліза з болотної руди), ткацтвом, шевством, кушнірством, бортництвом та ін. промислами.

Учнів зацікавив той факт, що на території нашого краю з початку XVI ст. з'являється таке унікальне явище, як козацтво, оскільки при Овруцькому замку був створений порубіжний полк для охорони північних земель Речі Посполитої (природно, що при Овруцькому козацькому полку була створена полкова школа). Учні також дізнаються про заснування Волинської губернії (кінець XIX ст.) та різних освітніх закладів, особливостей їх розвитку у XIX – на поч. XX ст.

Одночасно з вивченням означеного факультативу (в межах експерименту), учням 10–11 класів був запропонований факультативний курс "Відомі культурні пам'ятки та діячі культури і науки Житомирщини" (35 год.). Метою даного факультативного курсу було поглиблення знань юнаків і дівчат з історії культури і науки свого краю, особливостей етнічного розвитку українців-поліщуків, а також численних національних меншин (оскільки вже в середині XIX ст. Волинь-Житомирщина була поліетнічною, крім українців, тут компактно проживали поляки, євреї, росіяни, німці, чехи) [145].

Протягом десятого класу учні вивчали розділ "Культура та культурні пам'ятки краю" (17 год.).

На заняттях учні дізналися про те, що вперше дослідження Волині (центром якої вважалося тоді м. Житомир) започатковане Товариством дослідників Волині на чолі з М. Коробкою і О. Хотинським у 1900 році. Тринадцять час його очолював один із фундаторів української геології академік П. Тутковський. У його діяльності

брали участь і В. Антонович та В. Кравченко. Останній у двадцять роки ХХ століття керував у Житомирі Науково-дослідним Волинським музеєм (наукові працівники музею, аспіранти у ті роки надавали методичну допомогу у створенні краєзнавчих музеїв, куточків по всій Волині).

Також на заняттях учні знайомилися з освітою нашого краю, з першими школами (при Овруцькому козацькому полку, школою Василян – Овруч, школою ордену Августинів – Бердичів та ін.). Учні дізналися про те, що Магдебурзьке право отримали міста Волині (1444 – Житомир, 1569 – Овруч, 1598 – Коростень). Старшокласників знайомили з важливими історичними фактами про перші заклади культури в нашому краї (відкриття першою публічної бібліотеки, театру та ін.).

В 11 класі у рамках факультативного курсу (17 год.) учні знайомилися з культурними пам'ятками нашого краю та з діями науки і культури Волині-Житомирщини.

Особливо цікавило шкільну молодь те, що в нашому краї народилися відомі історичні постаті (гетьман війська Запорозького І. Виговський, генерал Паризької Комуні Я. Домбровський, автор "Лісової пісні" Леся Українка, відомий письменник В. Короленко, видатний конструктор міжнародних космічних систем С. Корольов, автор перекладу Святого Письма І. Огієнко, основоположник світової теорії металургії академік І. Фещенко-Чопівський, академік, поет, перекладач М. Рильський та ін.).

Зазначимо, що знайомство учнів на заняттях з пам'ятками та визначними постатями поєднувалося з самостійною роботою в обласній науковій бібліотеці, обласному державному архіві, де юнаки і дівчата збирали матеріали для написання рефератів та творчих робіт. Суттєво, що окремі результати старшокласників публікувалися у шкільній газеті, періодичній пресі та доповідалися юнаками і дівчатами на щорічних звітних міських конференціях, які проводить місцеве відділення "Малої Академії Наук".

Завершувалося знайомство учнів з історією, культурою, наукою рідного краю підсумковою конференцією "Велика Волинь – минуле і сучасне".

Важливо, що вивчення факультативного курсу поєднувалося з краєзнавчими пошуками (експедиціями, екскурсіями, з виявленням генеалогічного дерева відомих і видатних постатей Волинсько-Житомирського краю, генеалогічного дерева власної родини).

Зазначимо, що у такий спосіб формуються не лише знання про рідний край, його найкращих представників у минулому і сучасному як основи патріотичної свідомості, але (що особливо важливо) й поглиблюються патріотичні почуття (любов до рідного краю, минувшини, повага до видатних постатей, близьких, рідних, старших, вчителів, прагнення до збереження минувшини рідного краю, його видатних пам'яток) та ін. Це, у свою чергу, дозволяє юнакам і дівчатам більш чітко, усвідомлено включатися в різноманітні види альтруїстичної громадсько-корисної (волонтерської) предметно-перетворювальної (краєзнавчої) діяльності, що, у свою чергу, забезпечує формування усталених патріотичних переконань.

Тим самим, виявляється пряма залежність: чим активніше включаються юнаки і дівчата до різноманітних видів діяльності, тим успішніше формуються їхні переконання у важливості й необхідності цієї справи для людей, для однолітків. Вони переживають почуття гордості, гідності, емпатійної співпричетності до долі свого народу, що і є основою утвердження їхніх патріотичних переконань. Це, у свою чергу, через механізм рефлексії, засвоюється особистістю, стаючи тим самим важливим чинником життєдіяльності. У такий спосіб юні громадяни починають поцінувати не лише малу батьківщину, а й державу, в якій вони вчаться і живуть, – Україну.

Зазначені новітні технології формування патріотизму старшокласників, безумовно, не вичерпують всієї повноти самої проблеми. Важливими залишаються проблеми формування патріотичних уявлень, почуттів у дітей дошкільного віку та молодших школярів. У зв'язку з загальною кризою (віковою), конкретного теоретичного обґрунтування та новітніх технологій потребує формування патріотизму у дітей підліткового віку. У зв'язку з гостротою проблеми утвердження громадянства у дітей і шкільної молоді, виникає потреба у визначенні структури та експериментальної апробації взаємозв'язку прав і обов'язків учнів шкільного віку.

Виходячи з того, що велика кількість школярів з північних регіонів України, зокрема й Житомирщини, відселена у чисті зони (після Чорнобильської аварії) гострою залишається проблема адаптації цих дітей і шкільного юнацтва, а також розробки теоретичного обґрунтування та практичного втілення методик корекції розвитку патріотизму. Очевидно, на даному етапі, у зв'язку із реальною зміною соціальних орієнтацій і цінностей (різкою поляризацією суспільства на бідних і багатих) виникає потреба в теоретико-методологічному обґрунтуванні сутності і структури патріотизму учнів загальноосвітньої школи.

1. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інф. збірник МО України, 1996. - № 13.
2. Петронговський Р. Р. Формування патріотизму старшокласників у позанавчальній діяльності. Дис...канд.пед.наук. – К.: ІІ АПН України, 2002. – 180 с.

Матеріал надійшов до редакції 19.09.03 р.

Петронговський Р.Р. Патріотизм старшокласників: новітні технології формування

Аналізуються обґрунтовані та експериментально апробовані технології формування патріотизму старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів.

Petrongovsky R.R. Patriotism of senior pupils: newest technologies of formation.

The newest substantiated and approbated technologies of formation of patriotism in senior pupils of secondary schools are analyzed .